

О. М. Ігнатова,
к. е. н., доцент, Криворізький економічний інститут
О. В. Кісіль,
Криворізький економічний інститут

ПОРІВНЯЛЬНА СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ВІДСОТКОВОГО РИЗИКУ ПРОВІДНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ (ВИБІРКОВО)

Дана стаття присвячена дослідженню відсоткового ризику у комерційних банках України та виявленню його динамічних змін. Представлений аналіз ґрунтується на дослідженні в часовому розрізі як депозитної, так і кредитної бази банку. Побудовано структуровану модель щодо чинників, які сприяють появі ризиків у банківській діяльності, та модель щодо регулювання і мінімізації відсоткового ризику банківської установи.

This article deals with the dynamics of interest rate risk at commercial banks (optional) depicted the dynamics of interest rate risk of selected commercial banks in terms of time. The model points to factors that contribute to risk in the banking sector and a model for the regulation and minimize the impact of interest rate risk.

Ключові слова: банківська установа, відсотковий ризик, статистична вибірка, діяльність банку, банківські ризики, депозитний ризик.

ВСТУП

У процесі діяльності банківської установи виникає великий перелік ризиків, які так чи інакше загрожують банківській установі. Кожен вид ризику, а процентний не є винятковим, викликає потенційну загрозу зменшення величини прибутку, і тому банк вдається до використання методів мінімізації впливу ризиків на його діяльність. Одним із найважливіших аспектів управління в банківській діяльності є мінімізація процентного ризику та усіх інших видів ризиків, що його спричинюють.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Автори ставлять завдання дослідити теорію та практику виникнення відсоткового ризику як одного з основних ризиків у банківській діяльності; розглянути динаміку величини відсоткового ризику комерційних банків України (вибірково); розробити та подати до розгляду власні моделі впливу чинників, які здійснюють вплив на виникнення ризиків в банківській установі, та модель мінімізації впливу відсоткового ризику на діяльність банку та отримані результати.

РЕЗУЛЬТАТИ

Метою діяльності кожного банку є максимізація прибутку та мінімізація ризику, і процентний не є винятком. Цей ризик, як і всі інші, викликає загрозу зменшення величини прибутку банку, тому кожна банківська установа використовує різні методи мінімізації їх впливу на результати своєї діяльності.

Однією із основних причин виникнення ризику є ризик зміни ринкових процентних ставок на депозити чи

кредити, тобто процентний ризик — імовірність збільшення фінансових витрат у зв'язку зі зміною процентних ставок на ринку банківських послуг упродовж певного періоду часу. Оскільки динаміку процентних ставок складно прогнозувати і їм властива мінливість, процентний ризик значно зростає і перетворюється на головне джерело виникнення банківського ризику взагалі. Ризик є невід'ємною складовою будь-якого суспільства. Він супроводжується невизначеністю, або відсутністю достатньо повної інформації про подію чи явище. Банківські ризики не є винятком. Ризик може виникати тоді, коли рішення приймається з кількох можливих варіантів і немає впевненості, що воно є найефективнішим.

Можливо приймати рішення та запроваджувати дії, спрямовані на зменшення, запобігання, страхування ризику, але уникнути його неможливо. Більшість ситуацій, де виникає ризик, дуже важко прогнозувати та контролювати, тому і уникнути його неможливо. Таким чином навіть ідеальні з першого погляду рішення призводять до збитків у всіх сферах господарювання. Тому важливим є рішення, які саме чинники впливають на той чи інший вид ризику та яка сфера економіки країни задіяна при цьому. Пропонуємо розглянути блок-схему чинників, які мають вплив на відсотковий ризик у діяльності комерційного банку (рис. 1).

Отже, на відсотковий ризик впливають як макроекономічні показники (тобто економічні та монетарні показники), так і мікроекономічні (тобто показники загрози, які має банківська установа). Причому визначити, яка саме група чинників справляє більший вплив на виникнення та розмір відсоткового ризику, повністю не-

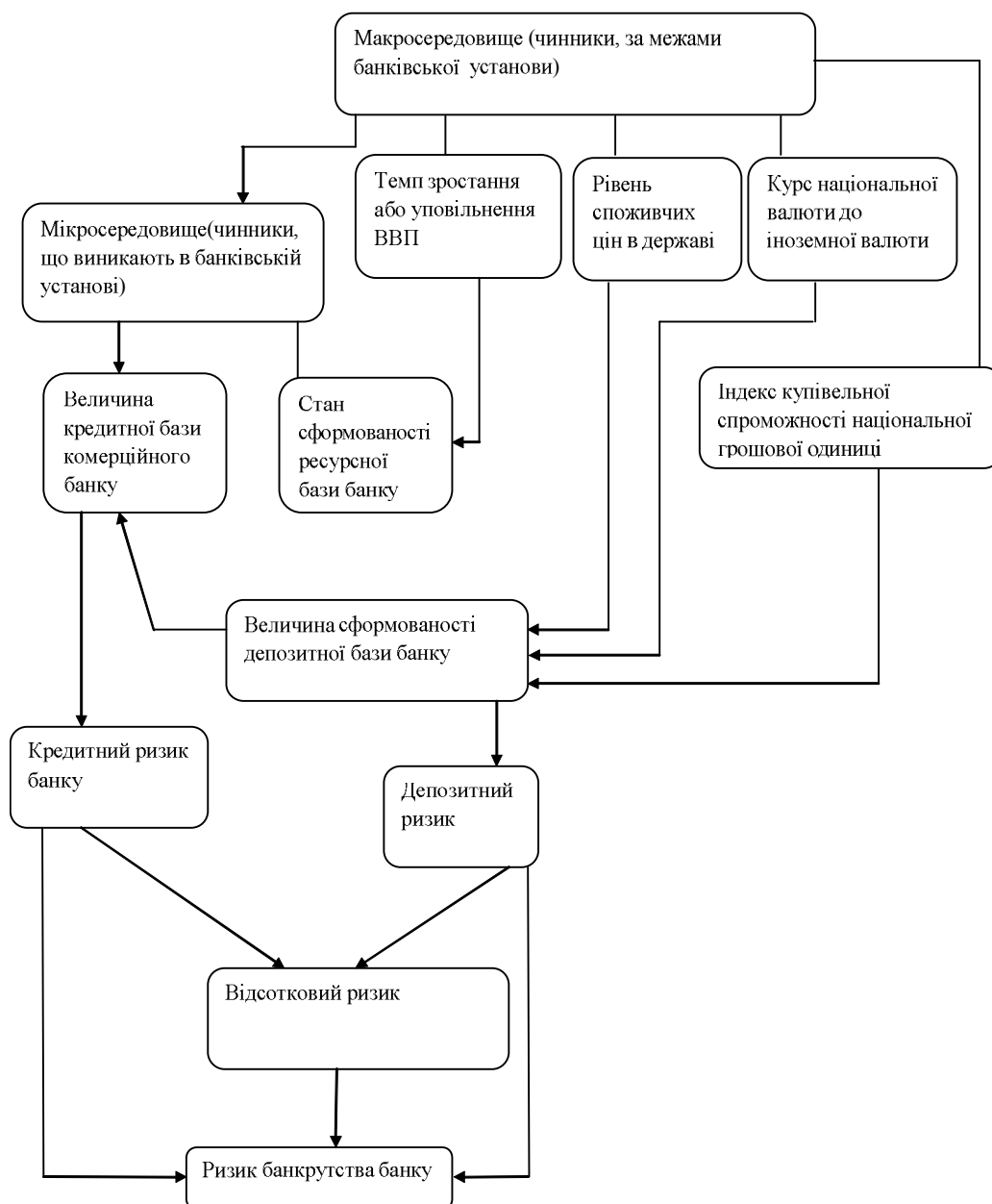

Рис. 1. Факторна модель взаємозв'язку чинників, що спричинюють ланцюг банківських ризиків (розробка авторів)

можливо, вони перетинаються між собою. Тому доцільним лише буде надати характеристику кожному із факторів, провести аналіз і з'ясувати, за рахунок чого виникає зростання відсоткового ризику у комерційному банку.

Тому першим аналітичним чинником буде величина кредитної бази банку. Цей чинник досить тісно пов'язаний із нижче наведеними чинниками, адже він характеризує величину коштів, які надані клієнтам банку. В свою чергу, кредити можуть як вчасно повертатися клієнтами в установленний період часу, так і не повертатися взагалі, що і спричинюватиме зростання відсоткових ставок та створюватиме ситуацію кредитного ризику в банку.

Наступним чинником постає кредитний ризик. Він, в свою чергу, прямо пропорційно пов'язаний з відсотковим ризиком. Адже у разі його виникнення та зростання є ймовірність виникнення відсоткового ризику.

Коли отримані кредити суб'єктами господарювання повертаються не в повному обсязі чи взагалі не повертаються, то банківська установа змушена збільшувати відсоткові ставки задля погашення таким чином коштів в кредитному портфелі, яких не вистачає.

До чинників мікроекономічного спрямування можна віднести також і величину депозитної бази банку, від якої, в першу чергу, залежить динаміка та коливання відсоткових ставок в банківській установі. Тобто банківська установа може розпоряджатися залученими коштами тимчасово та використовувати їх з мінімальним ризиком та максимальним прибутком, тобто кредитувати суб'єктів господарювання. В разі, якщо депозитних джерел у банківській установі не вистачає, то відсоткові ставки зростають і виникає ситуація "дорогих грошей", і, навпаки, якщо коштів більш аніж достатньо, то в банківській установі виникають "дешеві гроші", які банківська установа прагне надавати в користування своїм клієнтам.

Таблиця 1. Динаміка величин процентного ризику обраних для дослідження банківських установ України (%)

Термін	ПАТ КБ «Приватбанк»				ПАТ «Укросоцбанк»				ПАТ «Фінанси та кредит»			
	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
На вимогу і менше 1 міс.	10,8	8,25	7,80	2,21	10,91	14,81	10,32	9,59	2,34	12,03	0,98	9,63
Від 1 до 6 міс.	16,23	15,30	4,66	1,84	7,96	15,70	37,57	0,24	2,65	33,72	14,07	6,55
Від 6 до 12 міс.	26,89	17,80	2,41	13,19	7,83	27,55	40,93	28,48	8,29	41,77	15,50	5,34
Більше року	19,80	8,52	10,29	12,01	20,53	0,14	1,48	7,44	3,31	4,70	6,61	6,82
Всього	73,70	32,80	4,58	24,82	9,48	52,14	82,28	13,86	9,98	82,82	23,93	28,34

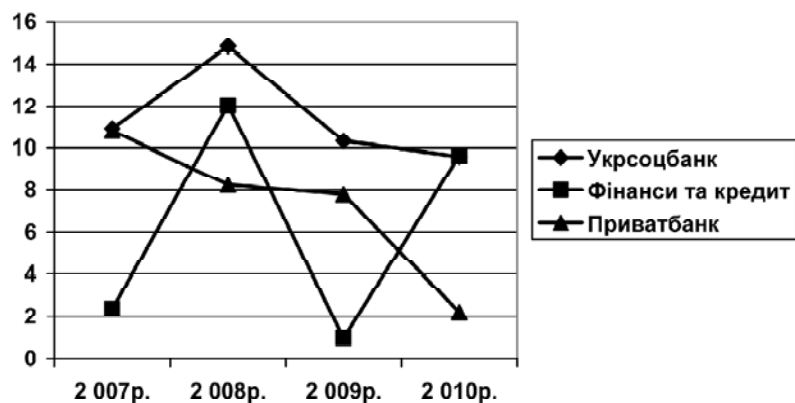

Рис. 2. Динаміка величини процентного ризику (на вимогу та менше 1 міс.) досліджуваних банківських установ України

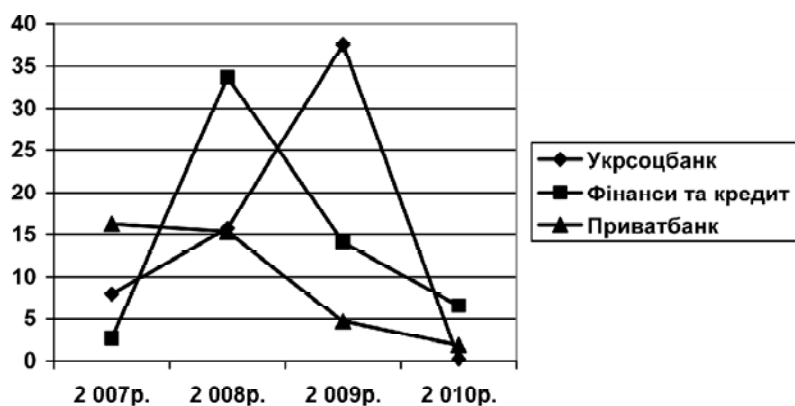

Рис. 3. Динаміка величини процентного ризику (Від 1 до 6 міс.) досліджуваних банківських установ України

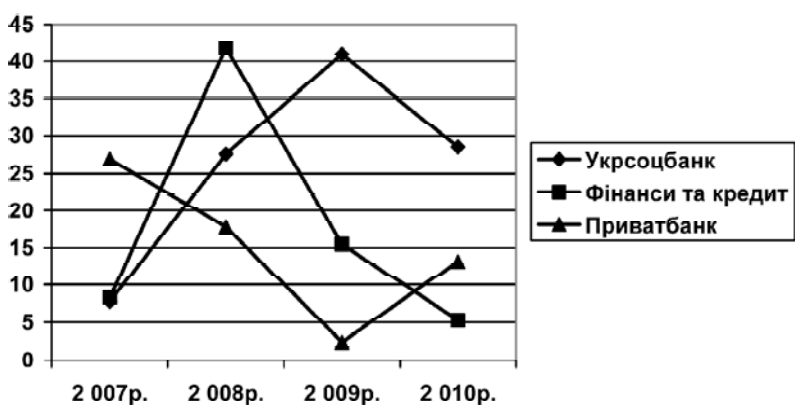

Рис. 4. Динаміка величини процентного ризику (Від 6 до 12 міс.) досліджуваних банківських установ України

Такий механізм маніпуляції процентними ставками на макrorівні впливає і на відсотковий ризик. Тобто мікроекономічні чинники спричиняють коливання відсоткових ставок, що, в свою чергу, " породжує " появу відсоткового ризику.

Проте, поруч із мікроекономічними показниками постає і група макроекономічних показників, які також чинять вплив на коливання відсоткових ставок та спричиняють відсотковий ризик.

Інфляційні процеси в країні "говорять" про знецінення грошової національної одиниці, яка втрачає свою часткову купівельну спроможність, і населення повинно сплачувати більше коштів за отримані товари та послуги, і це їх спонукає звертатися до банківських установ за позиками. Внаслідок такої ситуації, тобто нестачі грошових коштів, банківські установи збільшують ставки за кредитами і тим самим створюють ситуацію, яка може викликати як процентний, так і кредитний ризик у майбутньому.

Монетарний показник ВВП, впливає не лише на діяльність банківської установи, а і повністю на економічну ситуацію в країні через низку макроекономічних показників. Від'ємне його значення та коливання в бік зменшення спричиняє негативну ситуацію, яка опосередковано чинить вплив на коливання відсоткових ставок на грошові ресурси в банківській установі та на ринку банківських послуг.

Індикатором зміни вартості національної грошової одиниці в країні є її індекс купівельної спроможності та співвідношення курсу національної грошової одиниці до курсу іноземних валют. Коливання або мінливість цих показників у бік збільшення чи зменшення говорить про нестабільність в економічному секторі та, як наслідок, в соціальному. Така нестабільність чинить вплив на банківський сектор та на кожен узятий банк зокрема. Проекція нестабільності в економіці країни призводить до нестабільності в окремо узятому банку та спричинює ризики, в даному випадку ризик зміни відсоткових ставок, виникнення якого відбувається саме через здешевлення/ подорожчання однієї валюти по відношенню до іншої. Ось чому НБУ прагне до зміц-

нення позицій гривні та менших її коливань по відношенню до інших валют. У результаті цього на монетарному ринку відбувається штучне підтримання курсу гривні по відношенню до іноземних валют.

Таким чином, дія всіх вищезначених факторів на банківську установу спричинює ризик банкрутства банківської установи, яка так чи інакше може не впоратися з ланцюгом ризиків і збанкрутувавши, втратити все.

Розглянемо величину відсоткового ризику банків України вибірково. Це банки України, які за рейтинговою оцінкою НБУ у 2011 році входили до I групи банків, тобто це банки, які за сумарними активами вважаються найбільшими банками. Розглянувши величину процентного ризику та його динаміку банків ПАТ КБ "Приватбанк", ПАТ КБ "Фінанси та кредит", та

ПАТ "Укрсоббанк" за чотири останні роки, а саме: з 2007 по 2011 рік, було з'ясовано, що найбільший рівень ризику у 2007 році припадав на ПАТ КБ "Приватбанк" і становив 73,7%, в свою чергу, найменший рівень ризику в 2007 році виявився в ПАТ "Укрсоббанк" і складав 9,48%. У 2008 році найбільший рівень ризику припадав на ПАТ КБ "Фінанси та кредит" і становив 82,82%, в свою чергу, найменший рівень ризику в 2008 році виявився в ПАТ КБ "Приватбанк" і складав 32,8%. В 2009 році найбільший рівень ризику припадав на ПАТ "Укрсоббанк" і становив 82,28%, в свою чергу, найменший рівень ризику в 2009 році виявився в ПАТ КБ "Приватбанк" і складав 4,58%. У 2010 році найвищим рівень ризику виявився у ПАТ КБ "Фінанси та кредит" і становив 28,34%, в свою чергу, найменший рівень ризику в 2010 році виявився в ПАТ "Укрсоббанк" і складав 13,86%.

За допомогою GАР-методики було розраховано величини відсоткового ризику досліджуваних банківських установ у розрізі термінів. Проведений порівняльний аналіз відображає динаміку величин відсоткового ризику у розрізі термінів (табл. 1).

Аналізуючи дані ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК", найбільш ризикованим роком для банку можна назвати 2007 рік, адже величини відсоткового ризику максимальні. З кожним роком вони систематично зменшуються, що можна охарактеризувати як позитивне явище для банківської установи.

З отриманих даних, що характеризують відсотковий ризик ПАТ "ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ", найбільш ризикованим роком можна назвати 2008 рік, адже величини відсоткового ризику найбільш максимальні. З кожним роком вони систематично

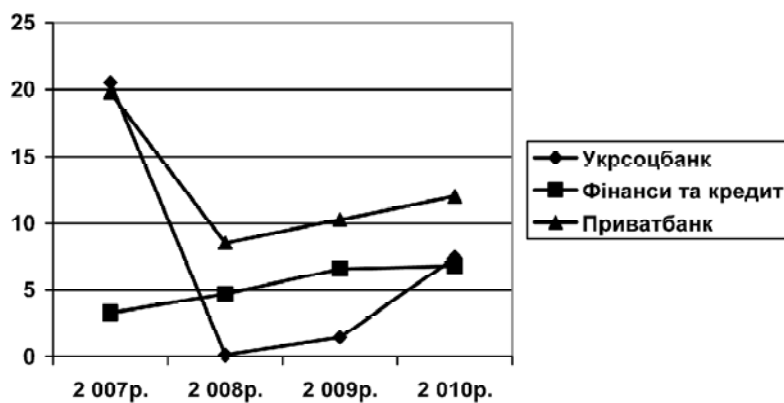

Рис. 5. Динаміка величини процентного ризику (Більше 1 року) досліджуваних банківських установ України

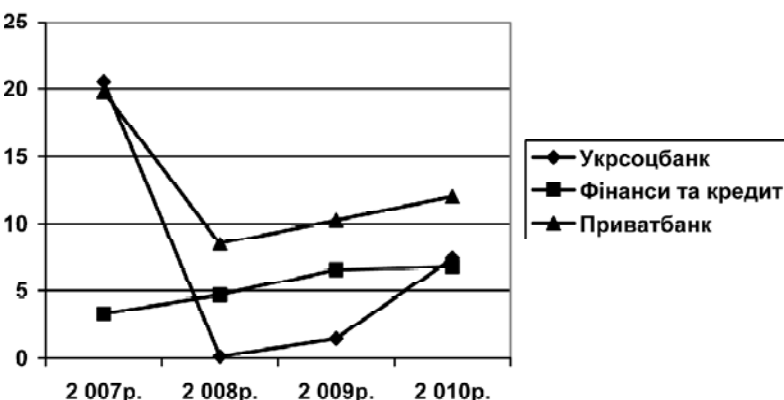

Рис. 6. Динаміка величини процентного ризику (разом) досліджуваних банківських установ України

зменшуються, що можна охарактеризувати як позитивне явище для банківської установи.

За даними, що характеризують відсотковий ризик ПАТ "УКРСОЦБАНК", найбільш ризикованим роком

Конкретний випадок	Алгоритм дій
Процентні ставки знижуються, наближаються до мінімуму.	— Почати збільшення терміну залучених коштів; — Почати скорочувати терміни інвестицій; — Збільшити питому вагу кредитів з плаваючою ставкою; — Скоротити інвестиції в цінних паперах; — Вибірково продавати активи з фіксованою ставкою або доходом.
Очікується зниження достатньо високих процентних ставок.	— Скоротити термін залучених коштів; — Збільшити долю кредитів з фіксованою ставкою; — Збільшити термін і розмір портфеля інвестицій; — Відкрити нові кредитні лінії.
Очікується зростання достатньо низьких процентних ставок.	— Скоротити терміни інвестицій; — Збільшити терміни залучених коштів; — Скоротити кредити з фіксованою процентною ставкою; — Продати частину інвестицій (цінні папери); — Отримати довгострокові позички; — Закрити найбільш ризиковані кредитні лінії.
Процентні ставки зростають, очікується досягнення їх максимуму в найближчому майбутньому.	— Почати збільшення термінів інвестицій; — Почати скорочення термінів залучених коштів; — Почати підготовку до збільшення долі кредитів з фіксованою ставкою; — Підготуватися до збільшення долі інвестицій в цінних паперах; — Розглянути можливість дострокового погашення заборгованості з фіксованої процентної ставки.

Рис. 7. Схема заходів, що знижують відсотковий ризик у комерційних банках

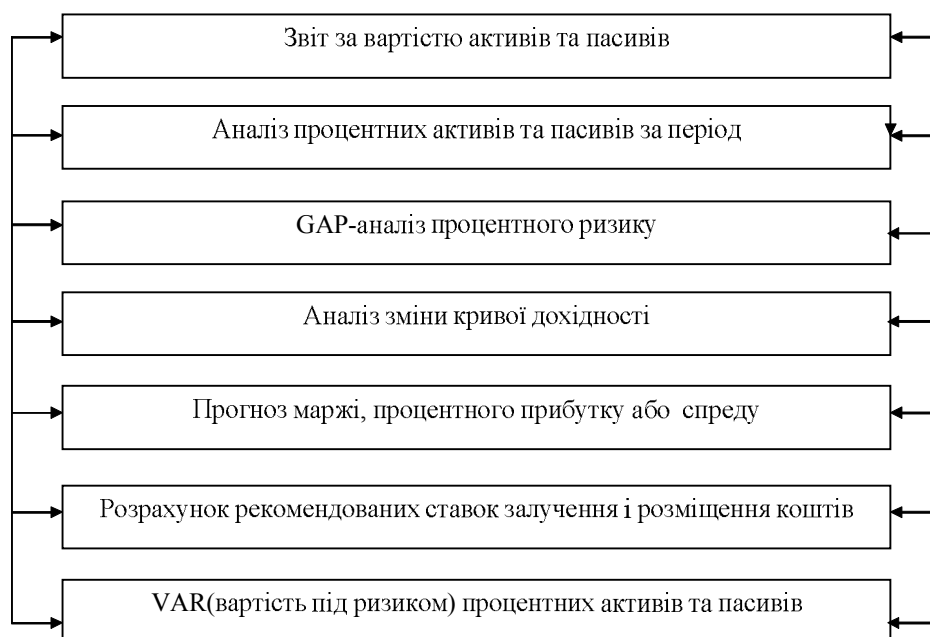

Рис. 8. Блок-схема управління процентним ризиком адаптована до ПАТ "УКРСОЦБАНК"

провідні місця в банківській діяльності. Кожна банківська установа пильнує з приводу виникнення відсоткового ризику. Тому пропонуємо алгоритм дій щодо передбачення відсоткового ризику в досліджуваних банках України (рис. 7).

Також, на нашу думку, важливим кроком є розробка та впровадження в практичну дію схеми інструментів управління процентним ризиком (рис 8).

Використання даних інструментів (рис. 8) дає можливість знизити до мінімуму процентний ризик у комерційному банку та передбачити його появу. Розрахунок фактичних та прогнозних даних щодо собівартості пасивів, прибутковості і собівартості активів, спреду, фактичної процентної маржі дає змогу відсте-

можна назвати 2009 рік, адже величини відсоткового ризику найбільш максимальні. Для наочного відображення зобразимо динаміку відсоткових ризиків всіх установ за допомогою графіків. Тому спочатку розглянемо динаміку процентного ризику коштів на вимогу та менше 1 місяця обраних банківських установ (рис 2).

За досліджуваний період — 2007—2010 роки, спостерігається тенденція до зменшення процентного ризику збалансованого на чутливі активи та чутливі пасиви (на вимогу і менше 1 міс.), що є досить позитивним явищем для банківських установ. Оскільки величина ризику падає, то ймовірність отримати вищі прибутки стає вищою. Проте найвищий ризик має ПАТ "УКРСОЦБАНК".

За досліджуваний період спостерігається тенденція до зростання до 2009 року та зменшення процентного ризику у 2009, 2010 роках, що є досить позитивним явищем для банківської установи. Оскільки величина ризику падає, то ймовірність отримати вищі прибутки стає вищою.

На цьому графіку спостерігається динаміка між величинами ризику, вони то зменшуються (спадають), то збільшуються (зростають). Що, в свою чергу, спричиняє деякі незручності в діяльності комерційних банків.

Досліджуваний графік динаміки між величинами ризику за 2007—2010 роки свідчить про зменшення (спаду) величин ризику, що в свою чергу, спричиняє позитивні аспекти в діяльності комерційних банків.

Якщо брати до розгляду цей графік, то можна сказати, що до 2009 року в ПАТ "УКРСОЦБАНК" ризик зростав на відміну від інших двох установ, де він зменшувався, проте з 2009 року спостерігається зовсім інша тенденція, яка є оберненою до тієї, що складалася. В ПАТ "УКРСОЦБАНК" ризик почав спадати, проте в інших установах почав дещо збільшуватися.

ВИСНОВКИ

Отже відсотковий ризик у досліджуваних комерційних установах займає не останнє місце, хоча за рейтинговою оцінкою НБУ банківські установи посідають

жувати зміну кривої дохідності банку і щоденно розраховувати рекомендовані ставки залучення і розміщення коштів.

Застосування програми (рис.7) дає можливість зменшувати процентний ризик та виходити на заплановані фінансові показники діяльності банку. При цьому вплив ринкових змін відсоткових ставок враховується в процесі укладення угод як за пасивами, так і за активами.

Розглянуті в статті методи можуть бути застосовані в банківській установі з метою мінімізації впливу процентного ризику на результати банківської діяльності. Однак кожен банк весь час зтикається з різними видами ризику, і тому має запроваджувати свій власний "сценарій" запобігання і мінімізації впливу ризику на свою діяльність, але запропонований можливо узяти за основу.

Література:

1. Базельські принципи ефективного нагляду // Фінансовий ринок України. — 2008. — № 7. — С. 27—32.
2. Бурденко І., Пожар О. Розкриття інформації про банківський ризик у фінансовій звітності // Вісник НБУ. — 2006. — №7. — С. 52—56.
3. Кашпір Р. Принципи управління процентним ризиком // Банківська справа. — 1998. — №6. — С. 31—35; 1999. — № І. — С. 23—27.
4. Кондратюк Е.А., Поняття банківських ризиків та їх класифікація // Гроші і кредит. — 2004. — № 6. — С. 43—50.
5. Кортикова Т., Контроль та управління ризиками в діяльності банків // Вісник НБУ. — 2003. — № 1. — С. 24—26.
6. Котковський В.С., Неізнєвна О.В. Банківські операції: [навчальний посібник]. — К.: Кондор, 2011. — 498 с.
7. Романенко О. Управління процентним ризиком грошових потоків банку // Вісник НБУ. — 2002. — № 3. — С. 21—25.

Стаття надійшла до редакції 05.05.2012 р.